

İNTİBÂH ROMANINDA ELE ALINAN İKİ KADIN TİPİ

Sinan ÇİTÇİ

ÖZET

1839 Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra Türkiye'de farklı bir hayat tarzı, farklı bir kültür ve buna bağlı olarak farklı insan tiplerinin ortaya çıktığını görürüz. Namık Kemal'in *İntibah* adlı psikolojik romanı, bu devirde meydana gelmeye başlayan sosyal hayattaki yeni insan tiplerinin fizikî, özellikle de ahlakî özelliklerini göstermesi bakımından hususî bir öneme sahiptir. *İntibah*'ta Mehpeyker, kötü kadın tipinin Dilâşüb da iyi (ideal) kadın tipinin temsilcisidir. Mehpeyker fizikî açıdan güzel olmakla birlikte ahlakî açıdan bütünüyle yozlaşmış bir tiptir. Onun asıl çirkinliği ve kötülüğü ahlakında gizlidir. Ahlaksızlığının en mümeyyiz vasfı ise; iffetsizliktir. Dilâşüb ise hem fizikî açıdan hem de ahlakî açıdan bütünüyle kusursuz gösterilmek suretiyle idealize edilmiş mükemmel bir tiptir. Onun da asıl güzelliği ahlakındadır. Bu ahlakın en mümeyyiz vasfı ise: sadakattir. Namık Kemal, bu romanıyla gençlere asıl güzelliğin sûrette değil sîrette olduğunu anlatarak ahlak dersi vermeye çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaşam biçimi, Özellikler, Tip, İffetsizlik, Sadakat.

THE TWO WOMEN TYPES IN THE INTIBAH

ABSTRACT

After "Tanzimat Fermani" in 1839 in Turkey, we observe the emergence of different types of people with different life styles and cultural values. The psychological novel of Namık Kemal entitled *Intibah*, attaches great importance in terms of demonstrating such types of people who display different characteristics both psychologically and morally. Throughout the novel the unfavorable type of woman is represented by Mehpeyker and the ideal type of woman is represented by Dilasub. Although Mehpeyker is rich in physical beauty, she is morally corrupted and this corruption is most apparent in her unchasteness. Dilasub is idealized by her physical

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 1/1 Summer 2006*

and moral characteristics and what makes her ideal is her loyalty. Namik Kemal through his novel suggests that the real beauty lies in the moral characteristics of a woman, not in the physical appearance.

Key words: Life style, Characteristics, Type, Unchasteness, Loyalty.

İnsan oğlu hayatını devam ettirebilmek için gerekli olan ihtiyaçlarını tek başına karşılamaya muktedir olamadığından içtimâî bir hayat içinde bulunmak mecburiyetindedir. Bu içtimâî hayatın sürekliliği ve üretkenliği ise; zaman içinde medeniyetlerin meydana gelmesine sebep olmuştur. Onun için biz, büyük küçük, eski yeni bütün medeniyetlerin temelinde insanın olduğunu söylüyoruz. Zaten insanların dışındaki varlıkların medeniyetler kurması mümkün değildir. Dolayısıyla herhangi bir medeniyet hakkında bilgi sahibi olmak isteyen her insan, öncelikle o medeniyetin meydana getirdiği içtimâî yapıyı sonra da bu içtimâî yapıyı teşkil eden insan tiplerini araştırmak zorundadır. Medeniyetler hakkında insana gidilmeden yapılan her araştırma bizi yanlış, sakat ve isabetsiz hükümlere götürür. Her medeniyetin zaman içinde ortaya çıkardığı bazen birbirine benzeyen, bazen birbiriyle çelişen muhtelif insan tipleri vardır. Bu insan tipleri, medeniyetler kurabildikleri gibi içinde buldukları medeniyetin şeklini değiştirmede veya arkadan gelen nesillerin kendilerine öykünecekleri örnekler (stereotype) olmada fonksiyonel bir özelliğe sahiptirler. Dolayısıyla sosyal hayattaki insan tipleri, her bakımdan asla ihmal edilemeyecek bir öneme sahiptirler.

Maddî manevî her yönüyle çok esnek (flexible) bir yapıda doğan insanoğlu, daha dünyaya gözlerini açar açmaz çevresinde, kendisini içine attığı zaman, potasında eriyip şekilleneceği muhtelif kalıplar veya daha doğru bir ifadeyle kendisini benzeteceği hazır insan tipleri bulur. İnsanların hayata intibakı biraz da taklitle olduğu için her insan, kendi genetik mirasına, biyolojik ve psikolojik temellerine, içinde neş'et ettiği aile ve çevrenin beklentilerine, toplumun ihtiyaçlarına, zamanın ve hâdiselerin sevkine göre iradî veya gayr-ı iradî bir sûrette kendine en uygun, fitratına en yakın bir insan tipinin

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 1/1 Summer 2006*

kalıbı içine girer. Ender-i nâdirattan diyebileceğimiz karakteri ve kişilik özellikleri diğer insanlara göre daha baskın (dominant) çok az insan, bu kalıpların esnetilip farklılaştırılmasına sebep olur veya bütünüyle sınırların dışına çıkar. Geri kalan büyük çoğunluk ise; içinde buldukları tiplerin karakteristik özelliklerini sürdürmekten öteye geçemez.

1839 Tanzimat Fermanı'yla birlikte farklı bir medeniyet dairesine geçtiğimizi söylemek her ne kadar ispatı oldukça zor bir iddia da olsa, bu tarihten itibaren asırlık medeniyet anlayışımızda bir takım çatlama ve kırılmaların başladığını söylemek de her zaman mümkündür. Bu çatlama ve kırılmaların en ciddi ve en sağlam tahlilini yapmak için başvuracağımız en şaşmaz ve şaşırtmaz kaynaklardan biri – belki de en önemlisi – edebî eserlerdir. Ciddi ve dikkatli okumalar neticesinde satır aralarında kalmış, farkına varılmamış argümanların bu dönemde meydana gelmeye ve değişmeye başlayan insan tiplerini tespit etmede önemli bir hizmetlerinin olacağını düşünüyorum. Buradan hareketle Tanzimat devrinin ilk romanlarından Namık Kemal'in *İntibâh*¹ adlı eserindeki iki kadın tipinin hususiyetlerini ele almak istiyorum.

Tanzimat devrinin bir çok yönleriyle ilk olma özelliğine sahip olan² *İntibâh* isimli romanının kahramanları hakkında bugüne kadar bazen birbiriyle çelişen bazen de birbirini destekleyen pek çok şey söylenmiştir. Fakat bu romanda ele alınan kahramanların hangilerinin birer tip ve hangilerinin de birer karakter olduğu hususu, tahlilî bir çalışmayla ortaya konulmuş değildir. Biz bu makalede, sadece Mehpeyker ve Dilâşüb üzerinde durmak istiyoruz. Şimdi bu iki kahramanın karakter veya tip olmaları konusunda,

¹ Metinde kullanılan sayfa numaraları için bak. Namık Kemal, *İntibah* (Ali Bey'in sergüzeştini hâvidir.), 222 s. (İlk sayfasında Arap harfleriyle Dârüşşafaka'dan alındığı yazılı Arap harfleriyle basılmış olan İSAM Kütüphanesi'ndeki *İntibah*'ın nerede, ne zaman kim tarafından basıldığı belirtilmemiş.)

² Orhan Okay, "*İntibâh* Romanı Etrafında", *Ölümünün 100. Yılında Namık Kemal*, MÜ yay. İstanbul 1988, s. 130.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 1/1 Summer 2006*

görebildiğimiz kaynaklarda nelerin söylendiğine bir göz atalım.

Tanpınar'a göre bu iki kahraman, Mehpeyker'in şahsiyetinin ikiye bölünmesinden meydana gelmiştir:

“Dilâşüb'da – bütün çehre ayrılıklarına rağmen – Mehpeyker'in devamından başka bir şey göremezsiniz. Bu hemen hemen Titien'in gençlik tablosundaki ilâhî aşkla maddî aşk antitezi gibi bir şeydir. İşte bu hâl bizi romanın başlangıcına götürür. Hakikatte kadının anlamayan bir erkeğin romanını yazmak istiyordu. Bu pişmanlık romanı Namık Kemal'e hiç şüphe yok ki Dumas Fils'in 'La dame aux Camelias'sından gelmişti. Fakat Namık Kemal'in sünnî ahlakı, içtimaî hayatı evin ve aile bağlarının etrafında toplamak arzusu, düşmüş bir kadını haklı çıkaramazdı. O halde ne yapacaktı; kendisine 'La dame aux Camelias'dan gelen Mehpeyker'in şahsiyetini ikiye böldü. O, biri müfteris, öbürü mazlum iki insan olacaktı. Bizi bu mülâhazaya götüren şey muharririn bütün isteklerine rağmen Mehpeyker'in şahsiyetinin romanın baş taraflarındaki birkaç çizgi yüzünden bir türlü bozulamamasıdır.”³

Mehmet Kaplan da *İntibâh*'in, Ahmet Midhat Efendi'nin *Felâtin Bey'le Rakım Efendi*'si gibi bir tip romanı olmadığını, bilakis “ferdî bir hayat tecrübesini hikaye ve tahlil eden dramatik ve psikolojik bir eser” olduğunu söyler.⁴ Fakat *İntibâh*'in bir tip romanı olmaması şeklindeki bu haklı gerekçe, acaba bizi bu romanda tiplerin de olmadığı fikrine götürebilir mi?

Türk romanının doğuşunu *İntibâh*'la başlatarak bu roman hakkında müstakil bir kitap da yazan Güzin Dino, eserinde Dilâşüb'dan ziyâde Mehpeyker üzerinde durarak bu kadın kahraman hakkında şöyle der: “İlk örneğini geleneksel hikâyelerin beylik bir tipinden (burada Hançerli Hanım) alan yazar, Mehpeyker'in

³ Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, 4. baskı, İstanbul 1976, s. 403.

⁴ Mehmet Kaplan, “*İntibâh*”, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar-2*, Dergâh yay., 2. baskı, İstanbul 1994, s. 124.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 1/1 Summer 2006*

kişiliğinde, o güne dek tasarlanmamış bir kadın tipini Türk yazınına getirir.”⁵

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi’nin “*İntibâh*” maddesini yazan Zeynep Kerman da bu romanın kahramanları için: “Roman bütünüyle zıt karakterli tiplerin karşılaşmalarını, mücâdelelerini, sevişmelerini dile getirir. Ali Bey iradesiz, fevrî bir tiptir. Dilâşûb âdeta bir iyilik perisi kadar saf ve masumdur. Mehpeyker ise kötülüğün mücessem bir heykeli olmakla beraber eserin en canlı çizilen tipidir.” der.⁶

M. Ziya Bakırcıoğlu da *İntibâh* hakkında yaptığı değerlendirmede, önce muayyen bir tipten ziyade iyi-kötü gibi taraflar olduğunu söylemesine rağmen daha sonra romanda üç tane kadın tipi olduğunu iddia eder:

“*İntibâh*’ta ‘tip’lerden ziyade taraflar vardır, hatta iyilikle kötülük çatışması vardır demek, daha doğru olur. Mehpeyker ve Suriyeli Abdullah Efendi kötüler tarafını ve kötülüğü; Fatma Hanım, Dilâşûb, Atıf Bey de iyiler tarafını teşkil ederler. Namık Kemal iyilikle ahlaklı olmayı aynı şey olarak düşünür. Bu iki tarafa dâhil olan şahısların hepsi statik birer kahramandırlar. Romanın başından sonuna kadar değişmezler.”⁷ “Romanda üç kadın tipi var, fakat üçü de birbirinden farklıdır. Ali Bey’in annesi ve Dilâşûb silik, Mehpeyker ise ön plandadır. Olayları o sürüklüyor.”⁸

Farklı bakış açılarına göre *İntibâh*’taki kahramanları belli tipler içine sokmak mümkün olabilir. Fakat bu bakış açılarını birbirine karıştırdığımız zaman hangi kahramanların tip olduğu hususu, biraz daha karmaşık bir hal alır. Mesela; Ali Bey’e karşı ortaya koydukları tutum ve davranışlarına göre Ali Bey’in lehinde olanlar (iyi tipler) ve Ali Bey’in aleyhinde olanlar (kötü tipler) şeklinde iki tip ortaya çıkaracak olursak, yazarın dediği

⁵ Güzin Dino, *Türk Romanının Doğuşu*, Cem yay., İstanbul 1978, s. 78.

⁶ Zeynep Kerman, “*İntibâh*” maddesi, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. 4, Dergah yay., İstanbul 1981, s. 398.

⁷ M. Ziya Bakırcıoğlu, *Başlangıcından Günümüze Türk Romanı*, Ötügen yay., 2. basım, İstanbul 1986, s. 47-48.

⁸ A.g.e., s. 49.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 1/1 Summer 2006*

gibi Ali Bey'in annesi Fatma Hanım iyilerin safında kayda değer bir tip olabilir veya iyi tipin birtakım özelliklerini temsil eden bir kahraman olabilir. Ama böyle bir tasnife gitmeden Fatma Hanım'ı değerlendirecek olursak onun bir tip özelliği gösterdiğini söylemek pek de mümkün değildir. Çünkü romanda Fatma Hanım'ın psikolojik olarak tahlil edildiğini görmek oldukça zordur.

“*İntibâh* Romanı Etrafında” isimli makalesinde bütün kaynaklardan hareketle bu romanı derinlemesine tahlil eden M. Orhan Okay ise; *İntibâh*'ı bakış zaviyesine göre bir yönüyle “gerçek tiplerin hikaye edildiği roman” şeklinde tarif eder.⁹

Hakkında yazılanların bütününe baktığımız zaman, ilk zamanlarda *İntibâh*'ta herhangi bir tipin olup olmadığı konusunda bir tereddüt yaşanmışken yakın zamanlardaki daha dikkatli okumalar bu romanda da bazı tiplerin olduğunu göstermiştir. Başlangıçtaki bu tereddüdün en büyük sebebi, belki de Namık Kemal'in bu ilk psikolojik romanına, *Felâhın Bey'le Rakım Efendi* gibi eserlerin zaviyesinden bakılmasından kaynaklanmaktadır. Şimdi *İntibâh* romanında görüp tespit edebildiğimiz iki kadın tipinin hususiyetlerine geçebiliriz.

MEHPEYKER:

Romanın aslı kahramanlarından Mehpeyker, genç ve kadın meselelerinde tecrübesiz olan Ali Bey'i baştan çıkararak, daha sonra Ali Bey'le birlikte birçok insanın hayatını karartan, Tanzimat devrinde Avrupa tesiriyle yeni yeni ortaya çıkan hoppalar sınıfından,¹⁰ fettân kadın tipini temsil eder. *İntibâh* üzerine yazdığı kitapta Güzin Dino, romanın Mehpeyker'le temsil edilen kötü kadın tipinin, IV. Murat devrinde anlatılan Hançerli Hanım hikayelerinden geldiğini söyler¹¹ ve bu tipi meydana

⁹ Orhan Okay, “*İntibâh* Romanı Etrafında”, *Ölümünün 100. Yılında Namık Kemal*, MÜ yay. İstanbul 1988, s. 130.

¹⁰ Robert P. Finn, *The Early Turkish Novel 1872-1900*, The Isis Press, İstanbul 1984, p. 37.

¹¹ Güzin Dino, *Türk Romanının Doğuşu*, Cem yay., İstanbul 1978, s. 35-40.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 1/1 Summer 2006*

getirirken yazarın, bu tip kadınlarla ilgili bütün bilgi ve tecrübelerinden de faydalandığını söyler.¹² Mehpeyker reel bir tip olması yönüyle “yapay değil doğal bir kadındır.”¹³ Nitekim bu hususla ilgili olarak M. Ziya Bakırcıoğlu da şöyle der: “Mehpeyker âşığı tarafından idealize edilmiş bir kadın değil, cemiyetin içinde yaşayan ve bir sınıfı temsil eden gerçek bir tiptir. Nitekim Mehpeyker tipi; şöhret ve servet uğruna veya – kendi ifadesiyle – ahlaksız insanlar yüzünden, kötü yola düşmüş bütün kadın kahramanlarda günümüze kadar devam eder.”¹⁴ Romanın kötü kadın tipi olan Mehpeyker’in iyi kadın tipini temsil eden Dilâşûb’dan daha canlı,¹⁵ daha kuvvetli ve daha teferruatlı anlatılmasının sebebi, yazarın, iyi kadın tipini kötü kadın tipinin üzerinden göstermek istemesinden kaynaklanmaktadır. Yani romancı, iyiyi idealize etmek için kötünün bütün fecaatlerini serdetmeyi tercih etmiştir. Hatta burada serdetmenin de ötesinde bir iltizâm vardır ki bu, da Namık Kemal’i gerçek manasıyla realist olmaktan uzaklaştırır.¹⁶ Namık Kemal *İntibâh*’ta Mehpeyker’i hem fizikî özellikleriyle hem de ahlakî özellikleriyle ele almıştır. Fakat yazarın daha çok üzerinde durduğu husus, kahramanın ahlakî özellikleridir. Şimdi fizikî özelliklerinden başlayarak Mehpeyker ile nasıl bir kadın tipinin resmedildiğine bakalım.

1. Fizikî Özellikleri

Namık Kemal, romanın başında Ali Bey’in Çamlıca’da Mehpeyker’le ilk karşılaşmasını şu şekilde anlatır:

¹² A. g. e., s. 78-79.

¹³ Jale Parla, *Babalar ve Oğullar (Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri)*, İletişim yay., İstanbul 1990, s. 72.

¹⁴ M. Ziya Bakırcıoğlu, *Başlangıcından Günümüze Türk Romanı*, Ötüken yay., 2. basım, İstanbul 1986, s. 53.

¹⁵ A. H. Tanpınar’a göre Mehpeyker, bütün romanın en canlı tipidir. Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, 4. baskı, İstanbul 1976, s. 401.

¹⁶ Güzin Dino, *Tanzimattan Sonra Edebiyatta Gerçekliğe Doğru*, I. Kısım, AÜDTCF yay., Ankara 1954, s. 1-15.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 1/1 Summer 2006*

“Bir on onbeş adım kadar takarrüb edince arabanın iki kapısı birden açıldı. Bey’e karşı olan tarafından kumru göğsü ferâceli bir hanım diğer tarafından iki câriye zuhûr ettiler. Câriyeler seyis ile beraber bir tarafa çekildiler. Hanım Ali Bey’in yanına doğru gelmeye başladı. Malûmdur ki böyle seyir ziyetini olan hanımefendilerin yüzlerindeki yaşmak âdetâ kabarmış düzgün demektir: Setr-i sîmâ için değil tezyîn-i cemâl için kullanılır. Belki hassası hevâyî gönül, hafif akıl, yalancı nezâket gibi saklamak istediği şey tamamıyla meydana koymaktan ibarettir. İşte Ali Bey’in birkaç gecedeki beri zihnine istilâ eden mahbûbe-i vicdânî hakkında olan hayâlâtını gözünü önünde tecessüm ettiren o ukkâse-i hüsn ü ân tavsîfine sezâ olan sût-re-i hafifenin taalluk-ı nazara hevâ-yı nesîmîden ziyâde hâil olamamasıdır. Ali Bey’in ahlakında olan hicâb ile gönlündeki şevk ü incizâbın şiddet-i te’sîrâtı içinde iki mîknâtis arasına düşmüş bir cüz-i ma’denî, sükûtu ıztırâbı câlib ve ıztırâbı sükûtuna gâlib bir hâl-i mütereddidâne ile nihâyet derecelerde icbâr-ı nefis ederek gözlerinin üst kapağını biraz yukarı kaldırmaya muktedir olunca karşısında ne görsün? Üstâd elinden çıkma sanemlerden mütenâsib yapılı, siyaha mâil samûrî saçlı, incerek düz kaşlı, noktalı yeşil gözlü, siyah ve uzun kirpikli, hafif sarı üzerine mevclî koyu al, irice çekme burunlu, ufak ağızlı (şiddet-i şehveti gösterir sûrette) âteşî kırmızı kalınca dudaklı, her karşısına geleni kucaklayacak gibi önüne mâil yürür, insanın kalbine girecek gibi manzûruna dikkatle bakar bir âfet duruyor.” (s. 33-34.)

Mehpeyker’in bu dış güzelliğine hayran olan Ali Bey, sevgilisiyle Çamlıca’da birkaç defa daha buluşur. Ve bu buluşmaların birinde Mehpeyker’in gezinti yaptığı arabaya kendi çalıştığı kalemden yakın arkadaşı Atıf Bey’in dayısı Mesut Efendi ve yanındaki gençler tarafından laf atılıp sarkıntılık yapıldığına şahit olur. Ali Bey’in erkeklik gayretine dokunan bu olay Atıf Bey ve Mesut Efendi tarafından fazla büyütülmeden ona Mehpeyker’in ne yolda bir kadın olduğu anlatılır. Fakat Ali Bey, aklından ziyade hislerinin tesiri altında kalan bir mizaca sahip olduğu için aklıyla ikna olsa bile Mehpeyker’i bir türlü kalbinden ve kafasından çıkarıp

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 1/1 Summer 2006*

atamaz. Müteakip buluşmalarında Ali Bey, bütün hiddet ve şiddetine rağmen yine Mehpeyker'in güzelliği karşısında bir şey diyemez hâle gelir. İşte bu bölümde de Mehpeyker, dış güzelliği, özellikle de giyim tarzıyla Ali Bey'i büyüler. Bu gelişinde Mehpeyker, iffetsizliğini ve ahlakî zaafını saffetin ve temizliğin sembolü beyaz renkte bir elbise giyerek kapatmaya çalışır.

“Kızın cümle-i tedâbirinden biri de tezeyyün olduğundan yapma beyaz goncalarla işlenmiş bir beyaz tel entâri giyinmiş. Başının ön tarafına iki yıldız iğne ile saç bağına tırfilli bir beyaz karanfil, boynuna ortası elmaslı birkaç dizi inciden yapılma bir zarif gerdanlık takınmış. Başındaki gâzî¹⁷ arkasındaki ferâceyi ellerinde eldiveni, ayaklarındaki botunu hep entârisinin renginde intihâb ederek bir hüsn-i mücessem gibi yukarıdan aşağı beyazlara gark olmuş ve çehresi ise hâsıl edeceği galebeye¹⁸ itminânının meserretiyle gâyet parlak, gâyet tatlı bir renk bağlamıştı. Bir halde ki simâ ve endâmı bir subh-ı safâ-yı nev-bahâr içinde henüz şafaktan kurtulmayan âfitâbı andırırdı.” (s. 75.)

Bu ifadelerle Namık Kemal, iffetsiz kadın tipi Mehpeyker'in sîretini değil suretini değiştirme gayreti içinde olduğunu vurgulamak ister. Tecrübesiz bir genç olan Ali Bey'in gözünde Mehpeyker dış güzelliğiyle adeta bir melektir. Hatta Mehpeyker'in Kuzguncuk'taki köşküne gittiği ilk gece sevgilisini bahçede gören Ali Bey bir melek gördüğü zannına kapılır. Mehpeyker'in dış güzelliklerinden biri de sesidir. Ali Bey, sesinin tonu itibariyle Mehpeyker'in işveli sözlerinden, şakalaşmalarından, nükteli konuşmalarından ve söylediği şarkılardan da etkilenir: “Kızın sesi de simâsı kadar güzel olmağla ara sıra mîzâcî gibi hafif ve havaî şarkılarla dahi meclisi parlatırdı.” (s. 91.)

Ayrıca romanın bütününü göz önünde bulundurduğumuz zaman Mehpeyker'in Ali Bey'den yaş

¹⁷ Kadınların gerdanlarına taktıkları ikinci Sultan Mahmut devrinden kalma bir çeşit süs altını. Ferit Devellioğlu, “Gazî” maddesi, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 21. Baskı, Aydın Kitabevi, Ankara 2004. (S. Ç.)

¹⁸ Metinde sehven “gâlibeye” yazılmış.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 1/1 Summer 2006*

itibariyle daha büyük olacağı fikrine sahip oluyoruz. Dilâşûb ise daha gençtir. Yazar'ın "ittihad-ı İslam" fikrini savunan ikinci romanı *Cezmi*'deki kötü kadın tipi Şehriyâr da Âdil Giray'dan çok büyüktür. Âdil Giray'ın 24 yaşında olmasına mukâbil Şehriyâr 40 yaşındadır.¹⁹ Demek ki Namık Kemal'in romanlarında ele aldığı kötü kadın tipi yaşı itibariyle de erkeğinden büyüktür.

2. Ahlakî Özellikleri

Ahlakî özellikleri demekle Mehpeyker'in hem tavır, tutum ve davranışlarını hem de hareketlerinin asıl merkezi ve belirleyicisi olan ahlak anlayışını ve karakterini kastediyoruz. Romanda Mehpeyker'in en az fizikî özellikleri kadar, hatta ondan da fazla olarak üzerinde durulan bir nokta bu kadın tipinin ahlakî özellikleridir. Namık Kemal, daha romanın başında Mehpeyker için "hınzire", "melûne", "habîse", "facire", "yosma",²⁰ "âşüfte" ve "fahişe" gibi kelimeleri kullanmaktan hiç çekinmez. Daha sonra da bu sıfatları kullanmaya devam eder. Mehmet Kaplan'ın da ifade ettiği gibi: "müellif, kahramanlarına karşı bî-taraf değildir; kötü için daima kötü, iyi için daima iyi sıfatlar kullanır."²¹ Romanda Mehpeyker'in fizikî tasviri yapıldıktan sonra başka bir meseleye geçilmeden hemen ahlakî yapısı üzerinde durulur. Romandaki böyle bir tasarruf, Namık Kemal'in sîret güzelliğini suret güzelliğinden ayırmadığını, asıl gözden uzak tutulmayacak hususun sîret güzelliği olduğunu yeri gelmişken hemen ifade etme gayretinden kaynaklanmaktadır. Yazar, Mehpeyker'in kötü ahlakını anlatarak okuyucunun dikkatini suret güzelliğinden sîret güzelliğine çekmeye çalışır:

"Hanımefendi ki ismi Mehpeykerdir. Ahlak ve terbiyece bütün bütün Ali Bey'in hilâfına olarak gâyet

¹⁹ Namık Kemal, (Haz. Yakup Çelik), *Cezmi*, Akçağ Yay., Ankara 1997, s. 267.

²⁰ Burada "yosma" kelimesinin o dönemde bugünkü anlamıyla değil, güzel anlamında kullanıldığını da belirtmek gerekir. Mesela; Mehmed Emin Yurdakul'un "Kaynana İle Damat" şiirinde: "Sus ağlama, benim ahu gözlü, yosma meleğim" denilir.

²¹ Mehmet Kaplan, *Namık Kemal Hayatı ve Eserleri*, İÜEF yay., İstanbul 1948, s. 203.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 1/1 Summer 2006*

nâmussuz. Alçak bir âilede perveriş bulmuş ve zaman-ı rüşde bâliğ olur olmaz rezâilin envâ'ında mürebbilerine üstâd olmuşdu. Biraz okuyup yazmağla uğraşdığı ve ekser evkâtını meşhûr âşüftelerin meclis-i ülfetinde geçirdiği cihetle tabii bir kat daha kuvvet bulan zekâvet-i dessâsânesi ise bir derecede idi ki ziynette peri güzelliğinde, Haccâc dirâyetinde bir İblis yaratılmış olsaydı istediği adama tahakkümde bu nâzenin kadar mahâret gösterir ya gösteremezdi. Bununla beraber nihâyet derecede şehvetine mağlûb olduğu gibi ahlakça dahi sevdiği adamları taht-ı tahakkümünde tutmağa tâlib idi ve hatta bu yoldaki teşebbüsâtının kâffesini her istediğini yapmıştı. Bir güzeli severdi. Fakat yılan bir çiçeği nasıl severse bu da öyle severdi. Bir adamı nasıl sararsa bu da öyle sarmak isterdi!.. Mezar vücûdu nasıl kucaklarsa bu da öyle kucaklamağa çalışırdı. Nasıl kucakladığına dünya yüzü göstermezse bu da öyle ihtisâs etmek arzusunda bulunurdu. Ali Bey ise hüsn-i tabiatla muttasıf olan kadınlarca en şiddetli sevdâlar tahrik edecek derecelerde yakışıklı bir delikanlı olduğundan Mehpeyker daha ilk işâretini aldığı gün kendini zabtedemeyecek mertebelerde meftûnu olmuştu. Bir derece ki sâirleriyle ülfet etmek istedikçe bir kânûn-ı zarûrî hükmünde bildiği taharrî-i mâl ve tahkîk-i meşreb mukaddemâtını icrâya bile kalkmaksızın ve hatta velev Ali Bey fakîr ve bed-hûy olsa dahi yine dirîğ-ı visâl etmemek karârında ictinâb etmeksizin mülâkâta gelmişti.” (s. 35-36.)

Mehpeyker'in diğer kadınların aksine havaî ve hafif-meşrep bir mizaca sahip²² olmasında doğduğu ve yetiştiği muhitin tesiri olduğu gibi fitratının da önemli bir hissesi vardır. Fakat yazar, yukarıdaki metni müstesna tutacak olursak, muhit üzerinde fazla durmaz; genellikle fitrat ve tabiat üzerinde durur. Namık Kemal, Mehpeyker'i anlatırken onu, tabiatı itibariyle şehvet düşkünü bir kadın olarak anlatır. Romanın birçok yerinde Mehpeyker'den “heves-i şehvânîsine esîr olan hanımefendi”²³ diye bahseder. Hatta Ali Bey'e olan muhabbetinde kalbî bir aşktan veya düşmüş bir kadının

²² Namık Kemal, *İntibah*, s. 91.

²³ A.g.e., s. 127.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 1/1 Summer 2006*

hayatta kalma endişesinden ziyâde şehvî bir ihtirâs vardır. Onun için yaptığı iş karşılığında başka erkeklerden muayyen bir ücret aldığı halde Ali Bey'den hiçbir ücret talep etmez.

Mehpeyker'in bir diğer ahlakî özelliği ise; ikiyüzlü bir insan olmasıdır.²⁴ "Mehpeyker, yaşadığı hayat dolayısıyla tavır ve hareketlerini bir aktör gibi, yapacağı tesire göre ayarlamasını bilir."²⁵ Mesela: daha romanın başında Ali Bey'e kendisini namuslu bir aile kızıymış gibi gösterir. Ali Bey'in Çamlıca gezintisinde Mehpeyker'in arabasına yaptığı işarete hemen mukabelede bulunmadığı gibi sözde namuslu bir aile kızına yaptığı bu hareketten dolayı da Ali Bey'e sitem eder. Daha sonra da bu yoldaki davranışlarına devam eder. Mesela: Ali Bey'in de civarda bulunduğu bir Çamlıca gezintisinde Mesut Efendi'nin arabaya laf atması üzerine hemen perdeleri kapatıp oradan uzaklaşmaya bakar. Yine kendisinde kaldığı geceler Ali Bey'i sabahleyin erkenden kaldırıp işe yollar ve onun kalemdeki istikbalini ve menfaatlerini her şeyden fazla düşündüğünü hissettirmeye çalışır. Hepsinden önemlisi; Ali Bey'le düşüp kalktığı için kendisinden hiç para almayarak bir taraftan hakkında yanlış bir fikrin oluşmasına meydan vermemeye, diğer taraftan da yaptığı işi sırf sevgisinden kaynaklanıyormuş gibi göstermeye çalışır. Ayrıca Ali Bey'in Kuzguncuk'taki köşke elleri dolu geldiği bir gün yapmacıktan bir kavga çıkararak menfaatin en küçüğüne bile tenezzül eden kimseler gürûhundan olmadığını ispata yeltenir:

"Mehpeyker'in yalısında olan âsâr-ı ziynet ve servet elbette bâlâdaki ifâdelerimizden anlaşılmalıdır. Yalnız şurasını söylememiştik ki kız, Bey ile görüştüğü günden beri kendinden bir habbe almamış ve hatta bir akşam getirdiği birkaç okka (ve kıyye) turfanda meyve için müstağniyâne bir münâzaa bile çıkarmış idi. Vakıa bu hareketin en büyük sebebi göstermek istediği muâmele-i hâlisâneyi te'yîd idi." (s. 114)

²⁴ Güzin Dino, *Türk Romanının Doğuşu*, Cem yay., İstanbul 1978, s. 81.

²⁵ Mehmet Kaplan, "İntibâh", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar-2*, Dergâh yay., 2. baskı, İstanbul 1994, s. 131.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 1/1 Summer 2006*

Mehpeyker'in bir diğeri ahlakî özelliği ise; aşırı derecede kıskanç, kibirli, kindar ve inatçı olmasıdır. Ali Bey'in kendisini terk edip gitmesinden ve Dilâşûb isminde bir cariyeyle evlenmesinden sonra Mehpeyker'i kıskançlık krizleri tutmaya başlar. Kıskançlık da onun şehvet gibi hareketlerine yön veren, en büyük zaaflarından biridir. İlk başlarda Ali Bey'in hiddet eseri olarak kendisini terk ettiğine ama on, on beş gün sonra sinirleri yatışınca geri geleceğine inanır. Çünkü Mehpeyker'e göre bir erkek için dünyada kendisi gibi bir kadın yoktur. Bir kere kendisine âşık olan bir erkeğin uzun süre bir başka kadınla beraber olması mümkün değildir. Bu duygu, onun kendisini bütün kadınlardan üstün görmesinden yani kibrinden kaynaklanmaktadır. Fakat Ali Bey'in gelmemekte ısrar ettiğini görünce yazdığı mektuplarla onu rahatsız etmeye başlar. Ama bundan da bir netice çıkmadığını görünce önce rakibi sayılan kadını yani Dilâşûb'u görüp tanımak sonra da bir yolunu bulup onun haline bakmak çârelerini düşünür. Artık kibir, yavaş yavaş yerini başka duyguların emrine bırakmaya başlar. Kadınlardan meydana gelmiş bir ahbap meclisinde Dilâşûb'u görünce, önce rakibiyle kendisi arasında her bakımdan mukayeseler yapar; fakat bu mukayeselerin kendi aleyhine neticelendiğini görünce kıskançlığı haset şeklini alır:

“Bu mülâkatta rakibiyle kendisini mukâyeseye başladı. Fakat feleğin bir rağm-ı tâkat-güzârına uğrayarak güneşe mukâbil olmuş mehtâb gibi çehresinin parlaklığı²⁶ kendi nazarında dahi bütün bütün hiç hükmünde göründü. Hatta hanımefendilerin düğüne geleceğini evelden bildiği cihetiyle kendi²⁷ tezeyyünâtına nihâyet derecede itinâ etmiş ve Dilâşûb ise âdâb-ı ismet hükmünce süsünden bayağı güzelliğini setretmeye çalışırcasına sâde davranmış iken yine kendini, takındığını yakıştırmakta yalnız kendine değil düğün seyrine gelen güzellerin umûmuna tefevvuk eylemişti. Karı hasedinin birazını olsun izâle için bu cihet-i rûchânda kendisinde taharrî ederek zekâsına güvendi. Bir takım şakraklıklarla meclisi idâre etmek istedi. Her

²⁶ Metinde sehven “parıklığı” yazılmış.

²⁷ Metinde sehven “kendini” yazılmış.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 1/1 Summer 2006*

vicdanda bazı kere ufak tefek âsârı zuhûr eden gayb-âşinâlıklar kabîlinden olarak Dilâşûb güyâ ki Mehpeyker'in²⁸ niyetini keşfetmiş gibi pür-gûluğuna rekâbete kalkıştı. İfâdelerinin, nûktelerinin safvet ve âdâbı kuvvetiyle hâzır olanların sâmia-i teveccühünü berikinini âşüfte-meşrebâne ettiği güzelliklerden tahvil eyledi. Mehpeyker bu cihette dahi Dilâşûb'un derece-i mâdûnunda bulunduğunu görünce hiddetinden ifrit kesilmeye başladı. Eğer rakibini kendinden değersiz bulmuş olsaydı ihtimâl ki Ali Bey'e olan gayzının biraz olsun, gönlünde kendinden aşağı bir vücûda yer verdiği için hakârete münkaleb olurdu." (s.145-147.)

Romanın bundan sonraki bölümlerinde Mehpeyker; kibir, haset, kıskançlık, kin ve inat gibi duyguların sevkiyle hayatı hem kendisi, hem Ali Bey ve annesi hem de Dilâşûb için yaşanmaz hâle getirir. Artık Mehpeyker; tehdit, yalan, iftira, zulüm, hıyanet ve cinayet gibi bütün silahlarını Ali Bey'e ve rakibine karşı kullanmaya başlar. Fakat kendisi de bu silahlara hedef olmaktan kurtulamaz. Öncelikle Abdullah Efendi'yle anlaşır bir plan yapar. Sonra bu plana göre Dilâşûb'un Pertev Ağa isminde bir adamla cilveleştiği yalanını Ali Bey'e duyurur. Dilâşûb Fatma Hanım'ın evinden çıkartılınca onu esircilerden satın alan Mehpeyker, kızın iffetine hâlel getirmek için ona her türlü zulmü ve işkenceyi yapmaya başlar. Daha sonra Mehpeyker, bir meyhanede bulunduğu Ali Bey'e kendisine dönmesi için tekrar teklifte ve tehditte bulunur. Fakat teşebbüs ettiği bütün yolların istediği neticeyi doğurmadığını görünce gayzını teskin edecek en son çare olarak Abdullah Efendi'yle birlikte Ali Bey'in öldürülmesi için bir Hırvat'ı katil olarak kiralar. Bir masal gibi kötülerin hak ettikleri akıbete duçar olmaları temiiyle biten *İntibâh*'ın sonunda Mehpeyker, Ali Bey tarafından öldürülmek suretiyle kötülüğünün cezasını bulur. Yazar, eserini "Son pişmanlık fayda vermez." sözüyle bitirerek romanın didaktik yönünü vurgulamaya çalışır. *İntibâh*'a dikkatle baktığımız zaman Mehpeyker'in mekanik olarak hareket etmediği, onun da duyup düşündüğü, dış

²⁸ Metinde sehven tamlayan eki (-in, -in) yazılmamış.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 1/1 Summer 2006*

tesirlere göre şekillendiği görülmektedir.²⁹ Bu yönüyle Mehpeyker tipten ziyade karakter olma istidadında bir kahramandır. Ama Namık Kemal hiçbir zaman ona kendisi olmak fırsatını vermemiştir.³⁰ Çünkü yazarın şuuraltındaki iyi kadın tipinin (Dilâşûb'un) idealize edilmesi için bir kötü kadın tipine ihtiyaç vardı. İşte Mehpeyker o rolü oynuyordu.

Kısacası; yukarıdaki satırlara baktığımız zaman Mehpeyker'in ahlak itibariyle aşırı derecede şehvet düşkününü olduğu, pençesine düşürdüğü zengin ve yakışıklı erkekleri pençesine düşürüp iflah etmediği, ikiyüzlülük, kıskançlık, haset, kin, inat, yalan, iftira ve zulüm gibi beşerî zaafarla malûl olduğu hatta şeytanlaştığı hususlarına temas edildiğini görürüz. "Kıskançlık yüzünden çılgına dönen ve Machiavel'ci entrikalarla gerek sevdiği adamın gerekse rakibesinin mahvını hazırlayan" bu kadın tipi için Berna Moran, "ölümcül kadın" tabirini kullanır.³¹ Namık Kemal'in zihnindeki bu kötü kadın tipi, diğer eserlerinde de az çok farklılıklarla karşımıza çıkar. Mesela; ikinci romanı *Cezmi*'deki Şehriyâr da Mehpeyker gibi sahip olduğu şehevânî güzelliğiyle³² önce Âdil Giray'ı tesiri altına alır sonra da romanın iyi kadın tipi Perihan'la Âdil Giray'ın ölümle neticelenen kötü akıbetini hazırlar. Fakat kendisi de yaptığı kötülüklerin kader planındaki cezasını, ölüm şeklinde görmekten kurtulamaz. Onda da Namık Kemal'in "redâet-i ahlak" dediği iffetsizlik, kin, inat, hıyanet, haset ve kıskançlık gibi hasletlerin hayatı yönlendirdiği görülür. Yazarın tiyatro eserlerinden *Âkif*

²⁹ Mehmet Kaplan, "İntibâh", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar-2*, Dergâh yay., 2. baskı, İstanbul 1994, s. 140.

³⁰ "Pek az kitapta muhayyilenin yarattığı şahıs o muhayyilenin kendisine bu küçük hikayede olduğu kadar itiraz eder. Bu yüz kırk sahife boyunca muharririn sesinden fazla biz behemehal olduğunun dışına çıkarılmak istenen biçâre kadının itirazlarını duyarız. Sanki durmadan: 'Fakat ben bu değilim... Ben hiçbir zaman düşündüğün insan olmadım!.. Bırakın da ben kendimi anlatayım...' der gibidir." Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, 4. baskı, İstanbul 1976, s. 401.

³¹ Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış -1*, İletişim yay., 4. baskı, İstanbul 1991, s. 34.

³² Namık Kemal, (Haz. Yakup Çelik), *Cezmi*, Akçağ Yay., Ankara 1997, s. 117.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 1/1 Summer 2006*

Bey'deki Dilrübâ da aslında böyle bir Mehpeyker tipidir. Kocasını deniz harbine gider gitmez kendine bir sevgili bulan bu kötü kadın tipi için A. H. Tanpınar şöyle der: "Dilrübâ modern fizyolojinin erkek yiyici 'nymphomane' diye adlandırdığı kadınlardandır. Evlendikleri şehirde bunu Âkif Bey'den başka herkes bilir... Bu küçük Anadolu şehrinde hemen hemen hayatına bir afet gibi girmedikleri erkek kalmamıştır."³³ Yazar, bu kadın tipinden bahsederken onu genellikle şeytana benzetir.³⁴ Şeytan bir cins isimdir. Dolayısıyla bu kadın tipi, şeytanca kötülük yapanların bütününe temsil eder. Fakat yazarın tehevür hâlinde, İblis demek suretiyle özel isim kullandığı da olur. Burada da kötülüğün İblisçesi yani tepe noktası ifade edilmek istenir. Bu kadın tipinin güzel fakat zehirli bir çiçeğe benzetildiği de olur.³⁵ Fakat onun daha çok köpek³⁶, akrep³⁷, yılan³⁸ gibi muzır hayvanlara benzetildiği görülür. Özellikle zehirli yılan sıklıkla başvurulan bir örnektir. Bu konuyla ilgili olarak yukarıda ele aldığımız Mehpeyker'in dış tasvirini yapan bölümle rahat bir mukayesenin yapılabilmesi için *Cezmi*'den Şehriyâr'ın dış tasvirini yapan bir parçayı aşağıya alıyorum.

"Şehriyâr Hanım ise kırkına yaklaşmış ve fakat taravetini kaybetmemiş, yılan gibi reng-âmiz bir hüsn içinde görünür, yılan gibi zâhirde zayıf ve fakat hakikatte kuvvetli bir bünyeye mâlik olmuş, yılan gibi âciz kaldığı zaman yerlerde sürünür, yılan gibi veche-i maksûduna vusûl için izini setredecek eğri büğrü yollara sâlik olmuş bir garîbe-i rüzgârdı. Perihan'a nispet güzelliği, güle nispet zakkum çiçeği, ahlakı ruhâniyâta nispet süfliyât-ı maddiye, arzusu hayâlât-ı âliyye nispet agrâz-ı nefsâniyye, eğlencesi amâl-i masûmâneye nispet müştehiyât-ı menfaat-perestâne kâbilindendi."³⁹

³³ Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, 4. baskı, İstanbul 1976, s. 383.

³⁴ Namık Kemal, (Haz. Yakup Çelik), *Cezmi*, Akçağ Yay., Ankara 1997, s. 346. ; Namık Kemal, *İntibah*, s. 104.

³⁵ A.g.e., s. 26.

³⁶ A.g.e., s. 331.

³⁷ A.g.e., s. 194.

³⁸ A.g.e., s. 18, 177, 186, 193, 194, 331.

³⁹ A.g.e., s. 18.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 1/1 Summer 2006*

İşte yukarıdan beri saydığımız bütün bu ahlakî noksanlardan dolayı Ali Bey, Mehpeyker'in "cemâlini, hüsn-i tabiatından üstün" bulur.⁴⁰

DİLÂŞÛB:

İntibâh romanının ikinci aslî kadın kahramanı ise; Mehpeyker'e alternatif olarak çıkartılmış olan Dilâşûb'tur. "Hakikatte bu esir kızın hiçbir şahsiyeti yoktur. O Mehpeyker'in karşısına çıkmak için icat edilmiştir. Fuşun karşısında temiz insan."⁴¹ İşte bu yüzden Dilâşûb romanda Mehpeyker gibi derinlemesine tahlil edilmemiş silik bir tiptir. Hatta Robert P. Finn'in dediği gibi romanın aksiyonunda önemli (principally) bir rolü olmasına rağmen psikolojik örgüde herhangi bir katkısı yoktur.⁴² Dilâşûb, hem Avrupaî tarzda eğitim görmesiyle modernizmi hem de Mehpeyker gibi dejenere olmamasıyla doğulu kadını şahsında cem ettiği⁴³ için romandaki iyi kadın tipini veya daha doğru bir ifadeyle Namık Kemal'in ideal kadın tipini temsil eder. Fatma Hanım, oğlunun ismi bütün İstanbul halkının ağzında gezen bir aşüfteye gönül kaptırdığını duyunca onu içine düştüğü belâdan kurtaracak bir yol arar. Bu sırada Ali Bey'in kalemden arkadaşı Atıf Bey'le Atıf Bey'in dayısı Mesut Efendi Fatma Hanım'a evlerine oğlunun zevkine münasip güzel bir cariye alması tavsiyesinde bulunur. Ali Bey'in Mehpeyker'den kurtulması için böyle bir yolun seçilmesinin zaruretini anlatırken Mesut Efendi şöyle der:

"İkincisi; mümkün ise devlethânenizde Bey'in tab'ına mutâbık düşecek bir güzel câriye bulundurmaktır. Şeytana galebe için melekten istimdâd iktizâ ettiği gibi müfsîd bir güzelliğin⁴⁴ te'sirâtını olsa olsa reng-i ismetle ziyetlenmiş bir cemâl⁴⁵ mahv ederek

⁴⁰ Namık Kemal, *İntibah*, s. 95.

⁴¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, 4. baskı, İstanbul 1976, s. 403.

⁴² Robert P. Finn, *The Early Turkish Novel 1872-1900*, The Isis Press, İstanbul 1984, p. 35.

⁴³ A.g.e., s. 37.

⁴⁴ Metinde sehven "güzelliğinin" yazılmış.

⁴⁵ Metinde sehven "cemâli" yazılmış.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 1/1 Summer 2006*

oğlunuzun daha birinci ibtilâsı olduğundan sevdiğinden güzel birine istediği gibi temellük edeceğini görünce ihtimâl ki meyl o tarafa döner.” (s. 103-104.)

Demek ki Dilâşub, zehre karşı panzehir; şeytana karşı melek vazifesini görmesi için ihdas edilmiş bir tiptir. Romanda Dilâşub’un da hem fizikî özellikleri hem de ahlakî özellikleri üzerinde durulmuştur.

1. Fizikî Özellikleri

Fatma Hanım, bir müddet Ali Bey’in nasıl bir güzelliğin meftunu olduğunu müşâhade ettikten sonra yüklü miktarda para vererek evine Dilâşub isminde bir cariyeyi satın alır. Romanda Dilâşub’la karşılaştığımız ilk noktada onun da öncelikle fizikî özellikleriyle ele alındığını görürüz:

“Dilâşub saçları sırma gibi parlak⁴⁶ sarı, alını safvet-i vicdânının âyine-i in’itâfi denecek sûrette düz ve beyaz, kaşları zülfüne nisbet biraz kumrala mâil ve biraz kalın olmağla beraber biraz da mukavves, gözleri⁴⁷ mu’tedil mâil ve fevk’al-gâye tahrîk-i sevdâ edecek yolda mahmûr, çehresi âşıkâne bir soluk beyaz üzerine gül zibâ penbeliğine mâil bir renk ile müzeyyen. Yüzünün rengindeki safvet ile tenâsübündeki letâfet açılmasına bir gün kalmış bir zanbak goncasına benzer. Dudaklarının gerek rüftü ve gerek penbeliğinin parlaklığı⁴⁸ birbirine sarılmış iki gül yaprağını andırarak aralarında inci dişleri jâle damlası gibi görünür, çenesi daha yaprakları perîşân olmamış bir beyaz katmer gül zannolunur. Hele gerdeni şeffaflığından dolayı damarlarının hârice akseden reng-i latifiyle bir derece revnak bulurdu ki kamerin kurs-i merîsi şekl-i müstatıyle girse ancak buna muâdil olabilirdi. Boyu bir kadına yakışacak derecede uzun ve her erkeği meftûn eyleyecek mertebe nâzik olarak beli on iki yaşında bir çocuğun koluyla tamâmen der-âgûş olunacak kadar ince idi. Mamafîh baştan ayağa vücûdu bir hafif şahm ile mestûr olarak sinesiyle omuzlarının

⁴⁶ Metinde sehven “palak” yazılmış.

⁴⁷ Metinde sehven “güzel” yazılmış.

⁴⁸ Metinde sehven “palak” yazılmış.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 1/1 Summer 2006*

hadd-i ittisâlinde bile büyücek kemik eseri görünmez ve nâzik parmaklarının her boğumuna bile büyücek bir inci tanesi sığabilirdi.” (s. 105-106.)

Mehpeyker’le Dilâşûb’un fizikî tasvirlerini yan yana getirdiğimiz zaman Dilâşûb’un daha teferruatlı bir şekilde ele alındığını görürüz. Mehpeyker’in süsünden de bahsedildiği halde Dilâşûb’un süsünden değil bizzat tabii halindeki güzelliğinden bahsedilir. Burada şu hususu da belirtmek gerekir: İlk romanlarımızda kadının öncelikle fizikî özellikleriyle ele alınması, Divan edebiyatının şekle önem veren geleneğinden kaynaklandığı kadar, Batı’yı dışından taklit eden ilk müşahitlerin sathî bakış açılarından da kaynaklanmış olabilir.

2. Ahlakî Özellikleri

Dilâşûb, ne kadar fizikî güzelliğiyle idealize edilirse edilsin onun asıl öne çıkarılan özelliği, ahlakî özellikleridir. Dolayısıyla romanda Dilâşûb’un fizikî özelliklerinden ziyade ahlakî özellikleri üzerinde durulduğunu görürüz. Şunu da belirtmekte fayda var ki Mehpeyker’in fizikî güzelliği ahlakî güzelliğinin önündeyken Dilâşûb’un ahlakî güzelliği fizikî güzelliğinin önünde seyreder. Fatma Hanım Dilâşûb’la ilgili olarak Ali Bey’e şunları söyler: “Yalnız güzel değil oğlum, terbiyesi simâsına fâik, oldukça okumak yazmak bilir. Güzel piyano çalıyor, iğne işlerinin hepsinde Avrupa kızları kadar marifetli. Hele tabiatı melek gibi.” (s. 111.) Namık Kemal’in Avrupa karşısındaki aşağılık kompleksini de gösteren bu satırlar, onun ideal kadın tipinin sosyal cephesi hakkında da bize az çok bir fikir verir. Peki, bu kadın tipinin ahlak yapısını oluşturan asıl unsurlar nelerdir? Şunu hemen ifade etmek gerekir ki Dilâşûb’la temsil edilen iyi kadın tipi aslında Namık Kemal’in ideal kadın tipidir. Kemal, bu romanıyla idealindeki kadın tipini mevcut bir tip gibi anlatmış. Çünkü romana baktığımız zaman Dilâşûb’da reelden çok ideal; sosyal hayatta mevcut olandan çok olması istenen bir tipin hususiyetlerini görürüz. O yönüyle Dilâşûb biraz sunî (irreel) bir tiptir. Mesela; Fatma Hanım’ın evine gelmez Ali Bey’e âşıktır. Hatta bu eve geleceğini duyar duymaz bu aşkın başladığını görürüz. Ali Bey’in ona hiç

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 1/1 Summer 2006*

iltifat etmemesine rağmen o, tıpkı bir kedi gibi Ali Bey'in dizinin dibinde gezer. Büyük bir aşkla Ali Bey'in yatağını yapar, pijamalarını giydirir, hizmetine koşar vs. Pertev Ağa tarafından kendisine iftira atıldığı ve Ali Bey'den hayvancasına bir dayak yediği zaman bile kendi maddî yaralarına bakmadan Ali Bey'in kızgınlıkla kendisini hissettiren psikolojik rahatsızlıklarının tedavisine koşar. Bir şey yapamamanın çaresizliği içinde bir şeyler yapabilmeyi yollarını arar. Hatta Ali Bey'in evde çıkarttığı gürültüye sebep olduğu için kendi kendisini suçlar. Dahası evden atılıp esircilere satıldığı halde Ali Bey'e olan aşkı devam eder.

“Hayfa ki ertesi günü Bey'in vâidesiyle şiddetli bir nizâ' üzerine hânedan çekildiğini ve bu fâciayı kendinin vücûdu sebep olduğunu haber alub da Hanımefendi'nin bulunduğu ıztırâb-ı takât-güzârîde görünce öyle her dakikası şahâne bir ömre fâik olan bir devletten, uzaktan temâşasına bile iki üç saatten ziyâde fırsat bulamaksızın ilelebed mahrûm olmak saâdet-i i'tilâf ve refâh ile gıbtadan sâlim olan bir hânedân-ı nâz u naîmin hemen kapusundan ayak atar atmaz perîşânlığını davet etmek gibi iki renc-i elimin tesîrât-ı cân-güzâr ile lahzada bir kere sekerât-ı mevte yakın bir azâb-ı ruhânî geçirmeğe başladı. Bir gün bir gece içinde birkaç aylar bir ağır hastalıkla uğraşmış kadar idi. Süzüldü, gonca ruhsârı solmuş bir gül zibâyâ benzedi.” (s. 130-131.)

Biz, buna ideal sevgilinin sadakati de diyebiliriz. Namık Kemal'in için ideal bir sevgilinin en önemli ahlakî özelliği sadakattir. O nedenle yazar, Dilâşûb'u karşımıza bütünüyle bir sadakat abidesi olarak çıkarır. Yine onun için Mehpeyker'in Çamlıca'daki laf atma olayı münasebetiyle ortaya çıkan iffetsizliğine bir defalığa mahsus müsamaha gösterilmesine rağmen Dilâşûb'un iffetsizliği hakkındaki yalanın bir tekine bile müsamaha gösterilmez. Yani kötü kadın tipine gösterilen müsamaha, iyi kadın tipine gösterilmez. Fakat Dilâşûb fiiliyatıyla iftiraları yalan çıkarır. Ali Bey'in emriyle evden kovulup Mehpeyker'in eline düştüğü zaman bile sadakatine devam eder. Mehpeyker'in o kadar zorlamalarına rağmen elini herhangi bir erkeğin eline sürmez. Ölene kadar Ali

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 1/1 Summer 2006*

Bey'e olan aşkından ve sadakatinden taviz vermeden yaşar.

“Dilâşûb'da sûret ve sîretçe mevcut olan birçok esbâb-ı rüçhânın cümlesinden ziyâde Mehpeyker'in hasedini tahrik eden iffet idi. Binâenaleyh fâcire her şeyden ziyâde biçâreyi ondan mahrûm ederek kendi mertebesine tenzîl etmeye ikdâm eyledi. Cellatlara hayret-bahş olacak işkenceler ihtirâ' etti. Aylarca uğraştı. Masûmenin elini bir erkek eline dokundurmaya muvaffak olamadı. O kadar eziyet, mezellet içinde kalan kadıncağz öyle seyyiât-ı müşahhasa denilmeye layık bir dâr'ül-fıskta iffetini sadâkat-i muhabbetinin harikulâde bir kuvvetiyle muhafaza ederek hem hakkında hâsıl olan sû-i nazarından dolayı Bey'inden manevî bir intikam alır ve hem de pençe-i kahrında esîr olduğu rakîbini taaddiyât-ı melûnesinin tesirsizliği endişesiyle kendinden ziyâde dâğidâr ederdi.⁴⁹⁵⁰

Hatta romanın sonunda bu sadakati zirve noktasına çıkar. Ali Bey'i kâtil Hırvat'ın elinden kurtarmakla kalmaz, onun yerine, onun paltosunun içinde ölmekle sadakatının nerelere kadar gidebileceğini gösterir. Namık Kemal Dilâşûb'la bize, ölünceye kadar sevgilisine sadık kalacak bir kadın tipinin faziletlerini anlatır. Kısacası, eğer *İntibah* romanıyla ideal bir kadın tipinin anlatılmak istendiği söylenecek olursa, romanın leit-motifinin de sadakat olduğunu vurgulamak gerekir. Romanda Mehpeyker'in ahlakî özelliklerinin uzun uzun anlatılmasına mukabil Dilâşûb'un ahlakî özelliklerinden sadece iffet ve sadakatin ele alınması da bu iddiamızı kuvvetlendirir. Ayrıca, kötü kadın örneğinde olduğu gibi iyi (ideal) kadın örneğinde de Dilâşûb'un izdüşümünü yazarın ikinci romanı olan *Cezmî*'de görmek mümkündür. İyi (ideal) kadın tipinin *Cezmî*'deki temsilcisi Perihan'dır. Fakat Perihan, Dilâşûb'a göre daha muktedir bir kadındır. Bunda, Tahmasb'ın kızı olmak münasebetiyle Safevî hükümdarlığında söz sahibi olmasının da tesiri olabilir. Perihan da Dilâşûb gibi sevgilisi Âdil Giray'ı yürekten vicdanî bir aşkla sever ve bu sevgi, onu sonuna

⁴⁹ Metnin akışına göre “ederdi” şeklinde olması gereken kelime, kitapta sehven “idi” şeklinde yazılmış.

⁵⁰ Namık Kemal, *İntibah*, s. 173-174.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 1/1 Summer 2006*

kadar sadakat içinde kalmaya mecbur eder. Tıpkı Dilâşûb'un gibi onun sadakati de ölümle neticelenir. Sevgilisi Âdil Giray'ı korumak için Rüstem Han'ın askerleriyle savaşırken ölür. Dilâşûb'la nasıl iyilikte bir huri veya melek⁵¹ tipi meydana getirilmek istenmişse Perihan'la da bir melek tipi idealize edilmek istenmiştir. Zaten yazar, sıklıkla onun gökten inmiş bir melek veya yerden çıkmış bir peri olduğunu anlatmaya çalışır.⁵² Hatta "Perihan" özel isminin yerine "peri" cins ismini özel isimmiş gibi kullandığı da olur.⁵³ Zaten Namık Kemal'in gerek manzum gerek mensur eserlerinde peri kızı şeklinde hayalî bir sevgili tipinin meydana getirilmek istendiği de görülmektedir.⁵⁴ Yazarın tiyatrolarından *Gülnihâl*'deki İsmet Hanım da vefa ve sadakatiyle Dilâşûb'a benzer. İsmet Hanım, sevgilisi Muhtar Bey'e olan sadakatinden dolayı Kaplan Paşa'nın bütün zorlamalarına rağmen onunla evlenmemek için türlü oyalama yollarına başvurur. Hatta biraz zorlayarak *Karabela*'daki Hint padişahının kızı Behrever'i de Dilâşûb'a benzetebiliriz. Behrever de sevgilisi Hüsrev'le arasına giren ve ırzına musallat olan haremağası Ahşid'in taarruzuna uğradıktan sonra zehir içerek ölmeyi tercih eder. Bu hareketin menşei de yine sadakattir.

İntibâh'ta Dilâşûb'un sadakatin dışında görülen veya sezilen başka ahlakî özellikleri de vardır. Fakat bu hasletlerin sadakat gibi işlendiğini söylemek oldukça zordur. O nedenle bu noktalara sadece temâs etmekle yetinmek istiyorum. Öncelikle, Dilâşûb kıskanç bir kadın değildir. Çünkü Ali Bey'in Mehpeyker'le olan ilişkisini bildiği halde ona tek kelimeyle olsun sitem etmez. Hatta içinden bile böyle bir şey geçirmez. Bir diğer husus ise; Dilâşûb'un gururlu ve kibirli olmamasıdır. Mehpeyker'le karşılaştıkları toplantıda güzelliğiyle dikkatleri üzerinde toplamasına rağmen kesinlikle Mehpeyker'e tepeden bakmaz, bilakis güzelliğini saklamak için süs yapmadan, gelişi güzel giyinerek gelmiştir.

⁵¹ A.g.e., s. 112.

⁵² Namık Kemal, (Haz. Yakup Çelik), *Cezmi*, Akçağ yay., Ankara 1997, s. 22, 192, 309.

⁵³ A.g.e., s. 314, 321, 351.

⁵⁴ İsmail Parlatır, "Rüya'nın fikir örgüsü", *Doğumunun Yüzellinci Yılında Namık Kemal*, AKM yay., Ankara 1993, s. 60.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 1/1 Summer 2006*

Toparlayacak olursak, her devirde meydana gelen muhtelif insan tipleri vardır. 1839 Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra da memleketimizde farklı bir hayat tarzı ve buna bağlı olarak farklı bir kültürün ve farklı insan tiplerinin çimlenmeye başladığını görürüz. Namık Kemal'in *İntibah* adlı psikolojik romanı, bu devirde meydana gelmeye başlayan sosyal hayattaki yeni insan tiplerinin fizikî, özellikle de ahlakî özelliklerini göstermesi bakımından hususî bir öneme sahiptir. Bir tarafta Abdullah Efendi, Hırvat ve Pertev Ağa'yla temsil edilen kötü insan tipi, diğer tarafta Atıf Bey, Mesut Efendi ve Fatma Hanımla temsil edilen iyi insan tipinin yanı sıra romanda daha kuvvetli bir şekilde işlenen kötü ve iyi (ideal) kadın tipleri vardır. Mehpeyker, kötü kadın tipinin Dilâşûb da iyi (ideal) kadın tipinin temsilcisidir. Fakat Namık Kemal'in ideal sevgili tipini göstermesi bakımından asıl anlatılması gereken ideal kadın tipi Dilâşûb, Mehpeyker'in gölgesinde kalmıştır. Mehpeyker fizikî açıdan güzel olmakla birlikte ahlakî açıdan bütünüyle yozlaşmış bir tiptir. Onun asıl çirkinliği ve kötülüğü ahlakında gizlidir. Ahlaksızlığının en mümeyyiz vasfı ise; iffetsizliktir. Dilâşûb ise hem fizikî açıdan hem de ahlakî açıdan bütünüyle kusursuz gösterilmek suretiyle⁵⁵ idealize edilmiş mükemmel bir tiptir. Onun da asıl güzelliği ahlakındadır. Bu ahlakın en mümeyyiz vasfı ise; sadakattir. Son olarak; Namık Kemal, bu romanıyla gençlere asıl güzelliğin dışta (surette) değil içte (sîrette) olduğunu anlatarak ahlak dersi vermeye çalışmıştır⁵⁶ dersek romanın ana fikrini de tespit etmiş oluruz.

⁵⁵ Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikaye ve Roman 1859-1959*, c. 1, Bilgi yay., 3. basım, Ankara 1971, s. 91.

⁵⁶ Robert P. Finn, *The Early Turkish Novel 1872-1900*, The Isis Press, İstanbul 1984, p. 88.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 1/1 Summer 2006*